

"Dat denkbeeld is zo diepgeworteld in onze cultuur. Zet de televisie maar aan en bekijk al die leuterprogramma's. Wie zijn emoties uit, bevrijdt zich daarmee van zijn problemen, luidt steevast het advies. Misschien dat dit stoom afblazen niet altijd zo slecht is, maar het kan ook heel verkeerd uitpakken. Ik ken iemand met driftbuien. Hij zegt dat zo'n driftbui best mag, want dan klaart de lucht op en is hij er van af. Dat vind ik heel egoïstisch gedacht, want ondertussen is de sfeer voor anderen wel bedorven. Dat jij er van af bent, is niet het enige dat telt."

Volgens Russelman is alles wat Freud gedaan heeft, doordrenkt van bitterheid jegens de westerse cultuur. "Hij zag het geweten als een bedreiging, als een bron van agressie en wreedheid. Traditioneel vierten joden altijd het feest van 'de vreugde der wet'. Maar bij joden als Marx en Freud slaat dat helemaal door naar de andere kant. De wet en het geweten moeten worden bestreden. Om problemen op te lossen, dient men de normerende werking van het geweten te versoepelen. Ik vind dat je dan helemaal op de verkeerde weg bent. Freud zadelde zijn patiënten op met haat en rancune jegens de maatschappij. Ik denk dat je mensen daarmee grondig beschadigt."

"Een tijdje geleden", zegt Russelman. "vertelde iemand mij dat ze in psychoanalyse ging. Dan denk ik: weer een mens verloren. Zo jammer vind ik dat. Afraden is zinloos, want ze doet het toch. Je staat machteloos. Het is onmogelijk iets tegen die Freudianen uit te richten, ze gaan gewoon door en luisteren niet. Ze richten zich op de zwakste groep van de samenleving - de mensen met psychische problemen - en daaruit recruterende ze hun nieuwe aanhang; het is een fuik."

Russelman windt zich steeds meer op. "Ik weet niet of u wel eens te maken hebt gehad met mensen die op de rand van de geschiftheid vertoeven, maar ik kwam ze vroeger vaak tegen. Als je met dat soort mensen aan de praat raakt, kun je direct horen bij welke therapeut ze zijn geweest. Het is een rare ervaring om iemand over zijn hoogstpersoonlijke problemen te horen praten, en precies te kunnen horen uit welk boekje van Freud dat komt. Dan praten ze gewoon hun therapeut na."

Die verering van Freud stuut Russelman nog het meest tegen de borst. "Zijn grootheid mag nooit worden aangetaast. Die band met Freud is zo immens sterk. Misschien dat die vergoddelijking iets te maken heeft met de ervaring van de psychoanalyse. Wie daar op de bank ligt, wordt teruggevoerd tot zijn kindertijd. Ik vermoed dat je jezelf dan steeds kleiner, en Freud steeds groter voelt worden. Ik kan het alleen maar zo verklaren."

EEN LEGE DIVAN

Als ik de praktijkruimte van dr Harry Stroeken - psychoanalyticus en kersvers benoemd als hoogleraar godsdienstpsychologie in Leiden - betreed, zie ik hem onmiddellijk staan: de divan. Het psychoanalytische attribuut bij uitstek. De divan waarop mensen languit gaan liggen, ogen gesloten of gericht op het plafond, en vrijuit vertellen over hun jeugd, huwelijksproblemen en wat er zoal nog meer dwars kan zitten. De analyticus zit steevast op een stoel achter het hoofdeind van de divan, luisterend, samenvattend, interpreterend. Bij Harry Stroeken hebben de divan en de klassiek vormgegeven stoel van de analyticus een warme donkerrode, stoffen bekleding. Allemaal heel stem-

mig en stijlvol.

Jammer dat bijna niemand er meer gebruik van maakt. De divan blijft meestal leeg. Er zijn in Nederland niet zo heel veel praktiserende psychoanalytici. En degenen die er nog zijn hebben maar weinig 'echte' patiënten. De clientèle bestaat voor een groot deel uit leerlingen die zich tot analyticus laten opleiden en daartoe zelf een therapie volgen. Het is een klein kringetje geworden. De socioloog prof. dr Paul Schnabel noemde de situatie waarin de psychoanalyse in Nederland verkeert, er een van 'oude adel': het klinkt heel deftig maar maatschappelijk stelt het nog maar weinig voor.

De 'neergang' van de psychoanalyse als therapie, is voor een deel eigen schuld, zou je kunnen zeggen. Psychoanalyse is ongehoord intensief. Een echte analyse vindt vijf keer per week plaats. Daar moet een patiënt maar de tijd voor kunnen vrijmaken. En het kost bovendien nog een aardige cent. Ook Harry Stroeken heeft zich moeten aanpassen. Sinds nog maar een jaar is hij vrijgevestigd clinicus en zijn patiënten kunnen zich doorgaans zo'n dure therapie niet veroorloven. Hij ontvangt ze daarom hooguit een of twee keer per week. En ze strekken zich daarbij niet meer uit op de divan, maar nemen plaats in de stoel tegenover de analyticus.

Bovendien rukken andere therapievormen op, ten koste van de psychoanalyse. De tijd dat de psychoanalyse zo ongeveer het alleenrecht had in de psychotherapie is al lang voorbij. Er bestaat een veelvoud van elkaar beconcurrerende en aanvullende therapievormen, en de psychoanalyse is van alleenheerser een kleine medespeler geworden. Groot nadeel in de concurrentiestrijd is, dat de Freudiaanse therapie relatief moeilijk en diepgaand is. Andere therapieën beloven op een simpeler wijze minstens zo goede, zo niet betere resultaten.

Nog niet zo lang geleden was vrijwel elke hoogleraar psychiatrie psychoanalytisch geschoold, tegenwoordig komt dat veel minder voor. De biologische psychiatrie is meer in zwang. Deze vorm van therapie zoekt de oorzaak van ziekten als depressie of schizofrenie niet zozeer in de jeugd maar in de hersenen; de afwijking is niet psychisch maar lichamelijk van aard. Die diagnose heeft als voordeel dat jarenlange, soms diep ingrijpende psychotherapie overbodig is. Het simpelweg toedienen van medicamenten volstaat.

Harry Stroeken heeft weinig moeite met die ontwikkelingen. Hij is niet tegen psychofarmaca. Bij mensen met depressies hebben anti-depressiva vaak een heel goed resultaat. En als een kortdurende behandeling minstens hetzelfde resultaat oplevert als jarenlange psychoanalyse, vindt hij het zeer begrijpelijk dat mensen daarvoor kiezen.

Toch, vindt Stroeken, is de mogelijkheid om in psychoanalyse te gaan, een niet te versmaden luxe. "Een Franse analytica heeft eens gezegd: psychoanalyse is de methode van alles zeggen tegen iemand die naar alles luistert. Dat vind ik een aardige definitie omdat in bijvoorbeeld het gezin dit vaak niet mogelijk is. Soms vertellen mensen iets voor de eerste keer in hun leven en dat kan aangrijpend zijn."

Dit vertellen over traumatische gebeurtenissen kan een pijnlijke aangelegenheid zijn. Dat geldt ook als een bezwaar tegen de psychoanalyse: waarom oud leed oprakelen, maakt dat de zaak allemaal niet veel erger? Stroeken: "Als iemand bijvoorbeeld uit een concentratiekamp is gekomen, kan hij